

műhelyről. Minthogy fény derült a legkorábbi hazai kiadások közös lengyel eredetijére, e későbbi budai kiadások révén a legkorábbi hazaiak tartalma és terjedelme is rekonstruálható lett. Az ajánlás is szinte szóról szóra megőrződött évszázadokon át. Ugyanígy egy kiadványtípusról, a kis alakú régi magyarországi nyomtatványokról szól egy másik tanulmány. Bár a szerzőnek a 18. századi könyvtörténettel foglalkozó tanulmányai itt nem kaptak helyet, a sorsvetőkönyvek és a kis alakú nyomtatványok már némileg átvezetik az olvasót a következő századba.

A kötet egy szerkezeti hiányosságát, amely a jegyzeteléssel függ össze, talán érdemes megemlíteni. Maga az a megoldás, hogy az összes jegyzet a kötet végén található, tanulmányonként külön, jó megoldás. A nehézség abból adódik, hogy ha egy hivatkozás a szerző egy másik, ugyanebben a kötetben is megtalálható cikkére vonatkozik, ott nem e tanulmánykötet lapszámát, hanem az eredeti közlés lapszámát találni, változatlanul. Bizony elég sok lapozgatásba kerül a keresett idézett hely megtalálása és azonosítása e kötetben belül.

A nyomdászattörténet bizonyára nem sorolható a legizgalmasabb olvasmányok

közé, de ez alól kivétel is akad. A kötetben szerény helyen elrejtve beszámoltól olvashatunk az utóbbi évek egyik legizgalmasabb könyvészeti eseményéről, amely szinte személyes ügyünk volt. A legutóbb árverezett *Chronica Hungarorum*-ról van szó, amely a tizedik ismert példánya e számunkra egyedülállóan jelentős ősnymtatványnak. Az árverést a szerző a helyszínen kísérhette figyelemmel. Az árverési etika lehetővé teszi, hogy ismeretlen maradjon az eladó és ismeretlen maradjon a vevő, mint ahogy ebben az esetben is történt, még ha a szerzőnek bizonyos következtetései vannak is mindkettővel kapcsolatban. Csak az az elképesztő összeg ismert, amelyen elkelt, és amely felülmúl minden eddigi árverési összeget, amelyet nyomtatott könyvre Németországban kiadtak (110–111).

Örvendetes, hogy az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Könyv Alapítvány támogatásával megjelenhetett ez a tanulmánykötet, amelyet hamarosan követni fog a szerzőnek az egyetemes (európai) könyvtörténet tárgyköréből válogatott kötete. (Az időközben megjelent második kötet ismertetésére még visszatérünk.)

V. Ecsedy Judit

OJTOZI ESZTER: A DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR 1601–1650 KÖZÖTTI KÜLFÖLDI NYOMTATVÁNYAI ÉS POSSESSORAIK

Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1996, 245 l.

OJTOZI ESZTER: A DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR 1651–1699 KÖZÖTTI KÜLFÖLDI KÖNYVEI ÉS POSSESSORAIK

Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1994, 277 l. (Régi Tiszántúli Könyvtárak, 7–8).

A Debreceni Egyetemi Könyvtár a viszonylag új alapítású gyűjtemények közé

tartozik, 1918-ban nyílt meg az olvasók előtt. Ha nem említhető is a gazdag törté-

nelmi hagyományú hazai könyvtárak sorában, könyvanyaga és ezen belül régi könyvgyűjteménye megérdemli a fokozott gondoskodást és figyelmet. Az 1800 előtti külföldi és az 1850 előtti magyar anyag feltárása nagymértékben Ojtozi Eszter áldozatkész munkájának köszönhető, aki 1989-ben a Régi Tiszántúli Könyvtárak sorozat 6. köteteként megjelentette a Debreceni Egyetemi Könyvtár antikvakatalogusát, majd a 17. század könyvtermésének feldolgozásához fogott. Elsőként a század második felének katalogizálása készült el és jelent meg nyomtatott formában, jóllehet az előszó jegyzete utalt arra, hogy az előzmény, az 1601–1650 közötti anyag feldolgozása is megtörtént, de „a munka objektív okok miatt kéziratban maradt”. Örvendetes módon két évvel később a második, korban korábbi kötet is megjelent, lehetővé téve, hogy a teljes 17. századi anyagot egységben láthassuk.

Az 1601 és 1650 közötti korszakból származó külföldi könyvek együttese 404 katalogizált tételt eredményezett, az 1651 és 1699 közötti periódus 621 kötetet foglal össze, amelyeket a katalógus szerkesztője a könyvtár raktárából kiválogatva, autopszia alapján dolgozott fel. A gyűjtemény törzsanyagát az 1930-as években Debrecenbe került Révész Imre-féle hagyaték képezi, de nagy mennyiségű régi könyv vált 1945 után is a Debreceni Egyetemi Könyvtár tulajdonává. A feldolgozás valamennyi példányra kiterjedt, a szokásos címléírásokon túl fontos újdonsága a possessorok számbavétele, a bejegyzések rögzítése és a hajdani tulajdonosok kilétének meghatározása. A kiadvány használatát számos mutató könnyíti meg, az anyag érdekesebb részéről címlap- és ex libris-illusztrációk is tájékoztatnak. Ojtozi Esz-

ter fontos és értékes munkája a régi könyvek kutatói számára kiváló segédeszköz, néhány észrevételünk csupán a hasonló munkát végző könyvtárosok segítségére szolgál.

Mint hasonló kiadvány szerkesztője, tapasztalatból tudjuk, hogy az előzőleg kialakult határozott szerkesztői elveket a gyakorlatban az anyag ismerete módosíthatja, és az utolsó pillanatban megfogalmazott, tömörségre törekvő szerkesztői bevezető minden változást nem tud rögzíteni. Valószínűleg ez történhetett Ojtozi Eszter munkája során is, ezért tapasztalható, hogy a bevezetőben összefoglalt elvek nem minden esetben felelnek meg a megvalósított gyakorlatnak.

Elsőként a szerzői névalak használatát kell megvizsgálnunk. A bevezető szerint a szerzők neveit Ojtozi Eszter latin alakban adta meg, zárójelben megjegyezve, hogy természetesen ismeri a nemzeti névalakot is. Véleményünk szerint helyesebb lett volna az általános gyakorlatnak megfelelő nemzeti névalak használata (az uralkodók, pápák esetében pedig a katalógus nyelvén ismeretes forma), és valamivel több utaló egyértelművé tette volna a személyek meghatározását. A következtetlenség sajnos sok helyen nyomon követhető, pl. a latinus Cartesius helyett Descartes René, illetve a következő tételeknél Des-Cartes Renatus szerepel, de gyakran találkozunk német, olasz vagy francia nevekkel is, pl. Finck Georg Philipp, Fugger Johann Jacob, Grandi Lazaro, Gualdo Priorato Galeazzo, Fourier Pierre stb. Niccolò Machiavelli neve ötféle (!) alakban fordul elő, de ugyanazt a személyt jelöli a Melchior Glösel, Melchior Klaesel, Melchior Khlesl névalak is. A címléírások – kisebb sajtóhibáktól eltekintve – korrekten tükrözik a

címlapot és a kötetek terjedelmi meghatározása is egyértelmű, bár a régi könyvek-nél a centiméterben megadott méret helyett inkább a rétnagyság a szokásos. Nem kapunk azonban magyarázatot arra, hogy a kötetek impresszumadatait milyen esetekben közli szó szerint a szerkesztő és mikor használ nominativusban álló névalakot.

A régi könyvek előállítójának Ojtozi Eszter egyértelműen csak a nyomdászt tekinti, a címlapon szereplő kiadókkal annyira nem foglalkozik, hogy még a névmutatóba sem veszi fel őket. Mivel ebben a korban a nyomdászok és a kiadók gyakran azonos személyek voltak, helyesebb lett volna a kiadókat sem mellőzni és meghatározásukat elősegíthette volna Josef Benzing *Die deutschen Verleger des 16. und 17. Jahrhunderts* című lexikona, amely az Archiv für Geschichte des Buchwesens 1977-es évfolyamában jelent meg, és az Ojtozi Eszter által is használt Benzing-féle nyomdászlexikon párdarabja.

Sajnos nem teljesen világos, hogy a bibliográfiai hivatkozás milyen rendszer szerint történik. Az előszó szerint „szükség esetén a régi könyv bibliográfiák azonosító számai” soroltatnak fel, azonban a „szükség” meghatározhatatlan fogalom. Ha elfogadjuk azt a feltételezést, hogy valamennyi tételhez legalább egy hivatkozási szám tartozna, akkor a Debreceni Egyetemi Könyvtár gyűjteménye bővelkedik ritkaságokban, hiszen a második kötet 621 katalogizált tétele közül csak 51-nek van hivatkozási száma. Miután néhány kötetnél Ojtozi Eszter megjegyzi, hogy melyik külföldi katalógusban nem szerepel, feltehető, hogy a többiről azért mégis van nyom, csak esetleg a címléírásnál nem volt „szükség” a szakirodalmi segítségre. Az is csak az anyag tüzetesebb ismereté-

ből derül ki, hogy a használt bibliográfiáknál a szerkesztő valamiféle rangsort állított fel, és ha egy mű szerepelt az Apponyi-féle katalógusban, akkor más hivatkozási számot már nem tüntetett fel. Az sem világos, bizonyos bibliográfiákról és katalógusokról miért tünteti fel a szerkesztő, ha a keresett mű nem szerepel bennük, másokra viszont, ahol feltehetően szintén nem található meg, nem hivatkozik. A 2. kötet elején felsorolt kétféle lista (bibliográfiák illetve irodalom) kettéválasztása érthetetlen. A bibliográfiák között szerepelnek tényleges bibliográfiák, könyvtári katalógusok és írói névtárak is, pl. Holzmann–Bohatta *Deutsches Anonymen-Lexikona*, de ugyane szerzőpár *Deutsches Pseudonymen-Lexikona* már az „irodalom” címet viselő listába került. A későbbben megjelent első kötet egyesített „bibliográfiák–katalógusok” című felsorolást tartalmaz, benne azonban írói lexikonok is megtalálhatók. Mindkét kiadvány végén található még egy szakirodalmi lista, itt „A possessorok azonosításához használt irodalom” felsorolása következik. Szerencsésebb lett volna a három jegyzék egyesítése, megjelölve, hogy melyek azok a bibliográfiák, amelyeknek hivatkozási száma minden esetben szerepel a címléírások után, hiányuk pedig a kötet ritkaságát jelzi. (Ugyancsak kevésbé érthető, hogy a nagy külföldi könyvtári katalógusok sorából miért maradt ki a Bibliothèque Nationale vagy a Library of Congress katalógusa.)

A katalógust lezáró különféle mutatók sokféle igényt kielégítenek, néhány hiányosságra azonban itt is fel kell hívunk a figyelmet. A névmutató tartalmazza „a közreműködők, társszerzők és a címekben szereplő személyek neveit” (apró figyel-

metlenség, hogy Augustus Caius Julius Caesar Octavianus Imperator és Caesar Caius Julius külön tételként szerepel), sehol nem található meg azonban az annotációban megjelölt személyek neve. Ezzel, noha Ojtozi Eszter a könyvek tartalmára vonatkozóan fontos feltárásokat végzett, saját munkájának eredményét teszi nehezen hozzáférhetővé. Így csak az egész katalógus végiglapozásakor bukkan rá a kutató olyan érdekességekre, hogy az egyik kötetben (391. tétel) négysoros Zrínyi Miklósról szóló kézirásos vers szerepel (*Epigramma de obitu Nicolai Zerényi*) vagy hogy Melchior Guttwirt jezsuita munkáját II. Rákóczi Ferencnek ajánlotta (275. tétel). A nyomdahelyek és nyomdászok mutatója – mint említettük – nem tartalmazza a kiadók nevét, pl. a mainzi Johann Baptista Schönwetter több művet jegyez mint nyomdász, de amikor a „sumptibus” kifejezés áll a neve előtt (443. tétel), munkája már a nyomdásznév

nélküli kategóriába tartozik. A címlapfótoval illusztrált 190. tétel impresszumában viszont azt olvashatjuk: „Verlegts Johann Völcker/ Buchhändler daselbst”, a mutatóban mégis Völcker Johann mint nyomdász van feltüntetve. Szokatlan módja a nyomdászmegjelölésnek, hogy a nominativusban álló invertált nevek után zárójelben időnként szerepel az „apud” kitétel, de a német nyomdászoknál nincs „durch” vagy „bei” viszonyzó. Sajnos a két katalógus tételszámozása nem folyamatos, ez a későbbiekben is megnehezíti majd a hivatkozási technikát.

A mutatók közül nem hagyható említés nélkül az időrendi és a nyelvi megoszlást tükröző regiszter és a possessorok meghatározásának fáradtságos munkája. Mivel a 17. századi külföldi nyomtatványok hazai katalogizálása még a kezdeteknél tart, Ojtozi Eszter katalógusa következetlenségei ellenére megérdemli a figyelmet.

Németh S. Katalin

ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK BATSÁNYI JÁNOSRÓL

Szerkesztette Kertész Károly, Tapolca, 1995, 220 l.

Batsányi János halálának 150. évfordulója volt 1995-ben, s ennek kapcsán egy kissé ismét ráirányult a figyelem az utóbbi időben nem túl gyakran emlegetett jelentős költőegyénségre. Különösen örvendetes, hogy egy egész kötetre való tanulmány is összegyűlt ez alkalomból, méghozzá középiskolások és tanárok tollából. 1994-ben a tapolcai Batsányi Emlékbizottság, valamint a Batsányi János Gimnázium és Postaforgalmi Szakközépiskola pályázatot írt ki Batsányi műveinek elemzésére, amelyre közel száz pályamű érkezett be. Ebből a termésből válogatott a tapolcai

Városi Könyvtár és a Batsányi Emlékbizottság kiadásában megjelent kötet. Nem lehet eléggé hangsúlyozni annak a jelentőségét, hogy diákok nagy számban irodalommal, ráadásul régi irodalommal foglalkoznak. Az egyéni kutatás, az elemzésen való gondolkodás, a szakirodalom böngészése az irodalomértés fejlettebb fokához vezető út egy fontos állomása lehet, s biztos vagyok benne, hogy mindazok, akiknek dolgozatait e könyvecskében olvashatjuk, sokra haladtak munkájuk során. A közölt pályamunkák között persze van színvonalbeli ingadozás, s az is